

Pakhuis in de achterkamer. Foto van L.J. Goddefroy (Amsterdam, 1885).

De collectie van het Zuid-Afrikahuis bevat een foto met de titel: *Collection Ethnologique. Réunion par m. L.J. Goddefroy à Angola (Afrique) pendant l'expédition scientifique ayant eu pour chef feu m. Daniël Veth.*' Op de foto is Louis Joseph Goddefroy (1843-1921) te zien, kort na zijn terugkeer uit Angola.

Een bericht uit het *Nieuws van den Dag* lijkt direct te verwijzen naar de foto. De krant heeft lovende woorden voor de 'rijke en belangwekkende land- en volkenkunde verzameling' die Goddefroy bijeen bracht tijdens de expeditie naar Angola (1884-1885). Daarop volgt de mededeling: 'Ten zijnen huize (Gerard Doustraat 53) is de verzameling reeds door velen bezichtigd [...] Een groot deel van de collectie, met den verzamelaar in het midden, is voor ieder zichtbaar voorgesteld in een welgelukte photographie, door den Heer Werner, alhier, vervaardigd. Voorwerpen van huiselijk gebruik, kleedingstukken en oorlogstuig staan er in zoo aanzienlijken bijeen als in geen enkel museum in Europa, tenzij misschien dat te Lissabon, kan aanwijzen. Daartusschen verspreid vertoonen zich eenige afgodsbeelden.'¹

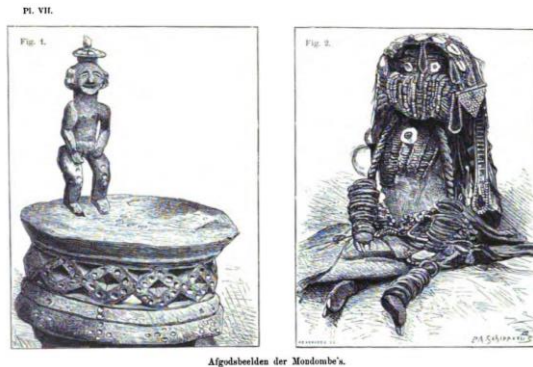

Uit: *Daniël Veth's reizen in Angola (1887), Plaat 1.*

In september 1885, drie maanden voordat de 'welgelukte photographie' werd vervaardigd, was Goddefroy teruggekeerd uit Angola. De expeditie was tot een droevig einde gekomen: leider Daniël Veth kwam in 1885 te overlijden nadat hij de gehele tocht was gepijnigd door ziekte en uitputting. Op de foto uit 1886 staat in de nabijheid van Goddefroy's linkerhand een rechthoekige, witte lijst met daarin een portret in een ovale vorm. Door de donkerkleurige jas en de vorm van het hoofd vertoont dit portret een gelijkenis met de houtsnede van Daniël Veth die is opgenomen in het boek dat twee jaar na zijn overlijden is uitgebracht: ' *Daniël Veth's reizen in Angola: voorafgegaan door eene schets van*

¹ *Nieuws van den dag* (1 januari 1886). <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010086026:mpeg21:a0006>

zijn leven.' P.J. Veth – geroemd hoogleraar volkenkunde aan de universiteit te Leiden- bundelde hierin teksten van en over zijn zoon Daniël ter nagedachtenis aan diens avontuurlijke levensloop.²

Uit: Daniël Veth's reizen in Angola (1887), Plaat VII.

In Angola zou Veth geografische waarnemingen verrichten, zijn assistent Goddefroy had als taak een verzameling etnografica bijeen te brengen. Enkele stukken die in het bezit kwamen van Goddefroy zijn afgebeeld in het boek P.J. Veths boek over de onderneming. Twee werken zijn als gravure afgebeeld op een plaat met 'Afgodsbeelden der Mondombe's'. Beide beelden op de gravure zijn ook op de foto te herkennen. Aan de linkerkzijde springt een groot houtsnijwerk in het oog; de mensfiguur en het ronde voetstuk zijn uit één stuk gesneden. De foto geeft een indruk van het formaat, het grote voetstuk zou als zetel dienst kunnen doen. In het boek wordt opgemerkt dat de verzamelaar geen informatie kon verschaffen over de betekenis of het gebruik. Wel gaf Goddefroy aan dat het beeld had behoord aan een Portugees die woonachtig was in Novo Redondo.³ Links van het midden van de foto is het tweede getekende beeld te herkennen: een krachtobject van stevig, ineengewrongen touw. Goddefroy zou dit werk hebben verkregen door het te ruilen tegen 'eenige stukken katoen [...], een dolk, een armband, eenige spiegeltjes en een massa kralen.'⁴

Hoewel Veth in mei overleed en Goddefroy in september 1885 terugkeerde in Nederland, plaatsten dagbladen tot november van dat jaar brieven die de expeditieleden in Afrika hadden geschreven.⁵ Zo maakte het *Leidsch Dagblad* uit het verslag van Goddefroy op dat hij het verzamelen zeer toegewijd was: 'Dat de heer G. niets veronachtzaamde en tegen niets opzag om zijnde verzameling te completeeren, blijkt o.a. daaruit dat hij er zelfs een Mondomé toe verleidde, zich van zijn haardosch te laten ontdoen.'⁶ Een artikel uit *De Amsterdammer* bevat zowel passages geschreven door Goddefroy zelf, als observaties over de tentoonstelling in diens Amsterdamse woning. Het dagblad meldde: 'Het

² Pieter Johannes Veth, Johannes Francois Snelleman, *Daniël Veth's reizen in Angola: voorafgegaan door eene schets van zijn leven* (Haarlem 1887). <https://archive.org/details/danilvethsreize00snelgoog>

³ Veth, *Daniël Veth's reizen in Angola*, 352.

⁴ idem.

⁵ D.D. Veth, 'Brieven uit Zuidwestelijk Afrika III, *Het nieuws van den dag* (12 oktober 1885). <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010085828:mpeg21:a0074>

⁶ De Nederl. Afrika-expeditie, *Leidsch Dagblad* (9 oktober 1885). <https://leiden.courant.nu/issue/LD/1885-10-09/edition/0/page/2>

was ons vergund een blik te slaan in de zeer belangrijke verzameling en wij durven verzeekeren dat de wetenschap daarmede een groote aanwinst heeft.' Ook hier een verwijzing naar de vastberadenheid van Goddefroy: 'Het is duidelijk dat een verzamelaar met ongeloofelijke moeilijkheden heeft te kampen, om in een vreemd land, onder een bevolking die bijna op den laagsten trap der beschaving - indien dat woord gebezigd mag worden- staat, [...] en slechts door vrees in te boezemen in bedwang is te houden, om daar - bijv. fetischen te bemachtigen.'⁷

Krachtbeelden, Collectie Museum Volkenkunde Leiden, inv.nr. 1354-6 (links) en 1354-7 (rechts).

De verslaggever van *De Amsterdammer* had veel oog voor de verworven krachtbeelden – al was het Goddefroy zelf die hier op had gewezen. Er was aandacht voor een 'kunstig uit hout gesneden' krachtbeeld, aangeduid als 'N'Kassi-N'Kassi. Op de foto uit 1885 is dit beeld net boven het midden te zien, ter hoogte van het hoofd en de schouders van Goddefroy. Het beeld leek uit te nodigen tot een nauwkeurige beschrijving: 'Een drietal draken zitten, na uit het achterlijf van den god te zijn voortgekomen, op schouders en hoofd. Het lichaam is overal voorzien van stukjes spiegelglas, de onmisbare en steeds voorkomende versierselen der Midden- en Zuid-Afrikaansche fetischen: spiegeltjes in de plaats der oogen, op den rug, op de knieën en op den buik [...].'⁸

Opmerkelijk was ook het krachtbeeld met het helderwitte gezicht – op de foto te zien ter hoogte van de knie van Goddefroy. Het is niet ondenkbaar dat de verslaggevers de interpretatie van Goddefroy verwoordden in hun omschrijving van het beeld als: '... een blanke, met steek, rok en pantalon; een verklaarbare zaak, wijl de meeste stammen in den blanke iets bovennatuurlijks, iets mystieks zien en minstens hem voor een heksenmeester houden.'⁹

⁷ 'De Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Expeditie' (overgenomen uit *De Amsterdammer*), *De locomotief, Samarangsch handels- en advertentieblad* (12 november 1885).
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010291530:mpeg21:a0002>

⁸ idem.

⁹ idem.

Wanneer bezoekers zijn verzamelingen kwamen bezichtigen, stelde Godefroy zich ter beschikking om hen de ‘*nodige inlichtingen*’ te verschaffen.¹⁰ Niettemin lijkt er in de verschillende kranten sprake van tegenstrijdige weergaves van Goddefroy over de verwerving. De haardos die het *Leidsch Dagblad* in oktober 1885 opvoerde als voorbeeld van Goddefroy’s vasthoudendheid, lijkt in de versie van het *Nieuws van den dag* eerder een snode list: ‘*Deze werd hem ontnomen, terwijl hij onder den invloed van te veel gebruikte spiritualiën was en zich dus niet verzette.*’¹¹

Goddefroy lijkt evenmin eenduidige toelichtingen te hebben geven op de verwerving van de krachtbeelden. De verslaggevers van *De Amsterdammer* noteerden: ‘*Het meerendeel der fetischen kreeg de heer G. ten geschenke van Portugeezen of Hollanders die er zich bij het innemen van oproerige kraals van hadden meester gemaakt.*’¹² Daarentegen meldde het *Algemeen Handelsblad*: ‘*Die afgodsbeelden zijn op eene niet onaardige wijze verkregen. Als nl. twee stammen met elkander in strijd waren, moesten de arme afgoden van die partij die de neerlaag heeft geleden, het misgelden: ze hadden hun aanbidders niet de overwinning gegeven, waren dus geen goede goden, die allerminst voor den overwinnenden stam waarde hadden en aldus gemakkelijk in handen kwamen van den heer Goddefroy.*’¹³

Het Nieuws van den dag verklaarde: ‘*Om eenig denkbeeld te geven hoe moeilijk het verkrijgen van sommige voorwerpen was -dit moest altijd door ruilen geschieden- vermelden wij slechts dat, om in het bezit te komen van een waardigheidsteeken door een opperhoofd gedragen: een zeldzame geslepen schelp, de expeditie vier ossen moest afstaan.*’¹⁴ Deze lezing lijkt onwaarschijnlijk in het licht van de onophoudelijke tegenslagen die zijn vastgelegd in het verslag van de expeditie. Ossen waren van groot belang voor Veth en de zijnen: er waren zestien dieren nodig om de kar te trekken met de noodzakelijke instrumenten, voorraden en verzamelde voorwerpen. Veth moest zich aanzienlijke inspanningen getroosten om ossen te bemachtigen rondom het afgelegene Humpata waar hij was neergestreken. In ‘*Daniël Veth’s reizen naar Angola*’, wordt gesproken over ossen die ontsnaptten, uitgeput raakten of bezweken – er is evenwel geen woord gewijd aan de waardevolle schelp noch over het vee dat hiervoor geruild zou zijn.

‘*Ik kon al die mensen niet bij me aan huis ontvangen en de verzamelingen die ik mee had gebracht, stonden daar maar als in ’n overvol pakhuis in de achterkamer op elkaar gestapeld.*’¹⁵

¹⁰ *Het nieuws van den dag* (26 januari 1886). <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010086047:mpeg21:a0073>

¹¹ *Het nieuws van den dag* (1 februari 1886).

¹² De Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Expeditie’ (overgenomen uit *De Amsterdammer*), *De locomotief, Samarangsch handels- en advertentieblad* (12 november 1885).

¹³ ‘Een belangrijke verzameling’, *Algemeen Handelsblad* (6 januari 1886). <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010144909:mpeg21:a0010>

¹⁴ *Het nieuws van den dag* (1 februari 1886). <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010086052:mpeg21:p010>

¹⁵ Jan Feith, De verhalen van andere. De Afrika-reiziger vervolgt (4), *Algemeen Handelsblad* (3 december 1909). <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010340555:mpeg21:a0130>.

Een nijpend ruimtegebrek in zijn woning en het groot aantal bezoekers dat hij hier ontving, deden Goddefroy omzien naar een passender locatie om zijn ethnografica te tonen. Het Nederlandsch Handelsmuseum, gevestigd in Amsterdam, was bereid tot april enkele zalen ter beschikking te stellen.

Nederlands Handels- Museum, Keizersgracht , hoek Vijzelstraat. Beeldbank Stadsarchief Amsterdam, inv.nr. 010097003563

In het Algemeen Handelsblad van 1909 blikt Goddefroy terug op de gebeurtenissen van een kwart eeuw eerder; hij vertrouwde journalist Jan Feith toe dat er op een verdwaalde enkeling na niemand de tentoonstelling bezocht.¹⁶ In zijn proefschrift gaat Robert Joost Willink in op de venijnige correspondentie die achter de schermen werd gevoerd over de verdeling van de objecten die in het Handelsmuseum te zien waren. Het was de wens van vader Veth dat de overige objecten verdeeld zouden worden tussen het Ethnologisch Museum van 'Natura Artis Magistra' in Amsterdam en het Leidse Rijskethnografisch Museum – wat na de nodige strubbelingen lukte. De krachtbeelden waarover de dagbladen uitgebreid geschreven hadden behoorden tot het privébezit van Goddefroy, vermoedelijk koesterde hij deze in zijn woning aan de Gerard Doustraat en stonden ze niet in de opstelling.¹⁷ Maar Goddefroy zou getroffen door grote tegenslag. In een verslag uit 1913 verzuchtte Goddefroy dat op het moment dat zijn het Handelsmuseum zijn '*schat aan ethnografische merkwaardigheden*' toonde, '*braken alle tropische koortsen, die zich in m'n lichaam hadden opgehoopt, tegelijk los.*' Ernstig geldgebrek noopte hem afstand te doen van de voorwerpen, onder meer de krachtbeelden werden in 1887 ter veiling gebracht.¹⁸

¹⁶ idem.

¹⁷ Robert Joost Willink, *De bewogen verzamelgeschiedenis van de West-Centraal-Afrikaanse collecties in Nederland (1856-1889)* (Ridderkerk 2006) 222-234.

¹⁸ Jan Feith, 'De verhalen van anderen. De Afrika-reiziger vervolgt (4)', *Algemeen Handelsblad* (3 december 1909). <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010340555:mpeg21:a0130>

Delpher Kranten – Algemeen Handelsblad, 30 maart 1887.

In zijn reconstructie schrijft Willink dat de er op de veiling geen kopers waren voor de krachtbeelden – mogelijk door de hoge vraagprijs. Hierop zou de veilingmeester Bom uit eigen beweging de krachtbeelden onder de aandacht van het Leidse Rijksethnografisch Museum hebben gebracht. Na een bod kwam de instelling, twee jaar nadat de beelden in Angola verworven waren, in het bezit van het museum.¹⁹

Op de passpartout van de foto van het Zuid-Afrikahuis is geheel rechts te lezen: ‘Amsterdam, Frederik Muller & Cie.’ Dit is een aanwijzing dat de foto is verspreid in 1902, toen een deel van de voormalige privécollectie van Goddefroy voor een tweede maal werd geveild. Ruim vijftien jaar nadat de objecten verzameld waren, wist het volkenkundig museum te Leiden wederom een deel van de voormalige Angolese privécollectie van Goddefroy te verwerven.

Her en der op de foto van het Zuid-Afrikahuis zijn mogelijkwijs voorwerpen te zien die in 1887 werden toegevoegd aan de collectie van het Ethnografisch Museum van Artis, zoals twee paar sandalen aan de achterste muur en gebruiksvoorwerpen. Meer op de voorgrond zijn objecten te herkennen die aanvankelijk door het volkenkundig museum van Leiden werden verworven.²⁰ Zo staat het krachtbeeld met het witte gelaat waarschijnlijk op de stoel die in de collectie is opgenomen onder nummer 1354-49. Op de linkerhelft van de foto zijn herkenbaar de ceremoniële bak, hangend aan de muur, en rustend tegen een gevlochten mand een scepter met een verfijnd vrouwengezicht. Wellicht hangen verschillende knotsen die tot serie 1354 behoren, aan de wand achter Goddefroy.

In 1913 onderstreepte Goddefroy de penibele situatie die hem had besloten zijn ethnografica in 1887

¹⁹ Willink, *De bewogen verzamelgeschiedenis van de West-Centraal-Afrikaanse collecties*, 233.

²⁰ Zie hiervoor: A. Wentholt, ‘Een Nederlandse expeditie naar Angola 1884-1885’, *Nieuwsbrief Vereniging Vrienden van Etnografica* 86 (2004) 29-42.

voor de eerste maal te laten veilen; zijn ziekte bracht hem ‘op het kantje van den grafkuil’²¹ - voor een groot deel van de objecten begon toen hun openbare leven in Nederland.

Collectie Museum Volkenkunde, Leiden, stoel inv.nr. 1354-9, ceremoniële staf, inv.nr. 1354-65 en ceremoniële schotel, inv.nr. 1354-103.

²¹ ‘Een tentoonstelling in een schuit’, *de Maasbode* (14 november 1913).
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB04:000185578:mpeg21:a0005>